

KRZYSZTOF JAŻDŻEWSKI, ARKADIUSZ MODRZEJEWSKI

Polityka leśna państwa pruskiego na obecnych ziemiach polskich w latach 1772-1914

Forest policy of Prussian state in the contemporary Polish lands in years 1772-1914

ABSTRACT

Jażdżewski K., Modrzejewski A. 2013. Polityka leśna państwa pruskiego na obecnych ziemiach polskich w latach 1772-1914. Sylwan 157 (1): 63-70.

Article describes Prussian forest policy according to three kinds of property: state, private and other, i.e. Catholic Church and local communities. In period 1772-1914, in the contemporary western and northern Poland, the Prussian government realized the forest policy that was a response to industrial challenges. It established a stable infrastructure, which lasts until now. However, the consequences of this policy are not unequivocal. Citizens who belonged to the Polish national community very often lost their forest property. Prussian state became the main owner and manager as well as administrator of forests.

KEY WORDS

forest policy, history of forestry, industrialization, Prussia

ADDRESSES

Krzysztof Jażdżewski ⁽¹⁾ – e-mail: kj.jazdzewski@gmail.com

Arkadiusz Modrzejewski ⁽²⁾ – e-mail: modrzejewski@univ.gda.pl

⁽¹⁾ Muzeum Ziemi Kościerskiej im. dra Jerzego Knyby; ul. Rynek 9; 83-400 Kościerzyna

⁽²⁾ Instytut Politologii; Uniwersytet Gdański; ul. Bażyńskiego 4; 80-952 Gdańsk

Wstęp

Polityka leśna stanowi część tzw. polityki publicznej, czyli działań organów władzy publicznej (centralnej bądź lokalnej) nakierowanych na realizację jej zadań konstytucyjnych i ustawowych, w tym na zaspokajanie różnego rodzaju potrzeb społecznych. Lasy oznaczają tu więc pewien obszar zadaniowy, wobec którego władza publiczna wykonuje swoje kompetencje w zakresie regulowania i zarządzania [Goodin 2008]. Jej działalność w tym obszarze określana jest właśnie polityką leśną. Polityka leśna traktowana była też od początku jako nauka społeczno-prawna. Definiowano ją jako naukę o prawnej i gospodarczej roli lasu w państwie i gospodarce narodowej. Ma więc polityka leśna dwa oblicza: praktyczne (działalność organów władzy publicznej) i naukowe (działalność organów władzy publicznej jako przedmiot badań i rozważań naukowych), na co zwracano uwagę już na początku XX wieku, kiedy to polityka leśna ukształtowała się zarówno jako autonomiczna dziedzina polityki publicznej, jak i samodzielna dyscyplina badawcza [Enders 1905; Schenck 1911; Hutchins 1916].

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie polityki leśnej prowadzonej przez władze pruskie na obecnych ziemiach polskich w latach 1772-1914, a więc od pierwszego rozbioru do wybuchu pierwszej wojny światowej. Zakres terytorialny analizy obejmuje głównie wschodnią część Królestwa Pruskiego (rejencje: gabińska, królewiecka, gdańska, kwidzyńska, koszalińska, szcze-

cińska, bydgoska, poznańska, frankfurcka, legnicka, wrocławska i opolska). W artykule rozpatrujemy pruską politykę leśną w odniesieniu do trzech typów własności leśnej, tj. lasów państwowych, lasów prywatnych oraz lasów będących własnością innych podmiotów publicznych (gmin, Kościoła katolickiego).

Kształtowanie się pruskiej doktryny leśnej

W polityce leśnej Prus u schyłku XVIII wieku ścierały się dwie tendencje. Z jednej strony państwo zaborcze usiłowało zachować w gospodarce dotychczasową rolę (merkantylizm), z drugiej zaś rozwijający się kapitalizm głosił swobodę działania jednostki w warunkach konkurencyjności rynkowej. Implementacja tej drugiej idei wiązała się ze sprzedażą dóbr państwowych. Była ona zgodna z doktryną brytyjskiego ekonomisty i filozofa Adama Smitha, który głosił m.in., że państwo nie powinno być właścicielem środków produkcji. Twierdził też, że środki te, przekazane w ręce prywatne, zapewnią państwu zwiększenie dochodów, ponieważ jednostka postępująca z interesem własnym osiąga maksimum korzyści, a przez to zwiększa się również korzyść społeczna. Państwo wskutek braku w jego działalności motywu interesu osobistego, zdaniem Smitha, jest złym gospodarzem i zarządcą. Powinno zatem wyzbyć się swych przedsiębiorstw, w tym i posiadłości ziemskich [Broda 2000]. W Prusach sprzedaż lasów państwowych uzasadniali wybitni leśnicy tej miary co Wilhelm Pfeil, który starał się udowodnić, że państwa powinny sprzedawać lasy publiczne, gdyż wierzył, że tylko w rękach prywatnych będą one należycie zarządzane, a tym samym generować będą odpowiedni dochód [Orlecki 1885].

W Prusach okres protekcyjnej polityki rządu w odniesieniu do posiadanych dóbr i lasów utrzymał się w zasadzie aż do 1808 roku [Broda 2000]. Wtedy to ze względu na wysokie kontrybucje nałożone przez Napoleona na Prusy wydano edykt w sprawie sprzedaży dóbr państwowych [Gesetzsammlung... 1855]. Ograniczono ją dopiero w 1820 roku na podstawie Prawa o Zadłużeniu Państwowym. Od tej pory sprzedaż dóbr państwowych mogła odbywać się tylko za kwotę miliona talarów rocznie i musiała zostać zaakceptowana przez Zarząd Główny Długu Państwowego [Mirus 1833].

Ważną rolę w polityce leśnej państwa pruskiego odegrały reformy uwłaszczeniowe, a ściślej rzecz ujmując uwolnienia od serwitutów (praw chłopskich do korzystania z użytków, własności dworu, głównie pastwisk i lasów, jak również jezior oraz odwrotnie, np. prawa dworu do polowania na gruntach chłopskich) oraz podział wspólnot gminnych. Najważniejsze z kwestii odnoszących się do użytkowania lasu dotyczyły korzystania z drewna budowlanego, opałowego i użytkowego, prawa używania pobocznych produktów leśnych (grabienie liści i igliwia, pozyskiwanie żywicy, ścinanie trawy, pozyskiwanie darni i kępy, korzystanie z karczów sosnowych do wyrabiania smoły), a także wypasania w lesie bydła oraz tuczu świń zołędziami i buczyną. Uwolnienia od serwitutów leśnych przeprowadzono w oparciu o ustawę z 7 czerwca 1821 roku w sprawie podziału wspólnot gminnych [Gemeinheitstheilungsordnung... 1821]. Głównym jej celem było zniesienie lub ograniczenie szkodliwego dla kultury rolnej wspólnego użytkowania gruntów, czyli likwidacji serwitutów pastwiskowych i leśnych oraz separacji i komasacji gruntów chłopskich i dworskich. Odszkodowania za uwolnienie od serwitutów leśnych mogło być uregulowane na cztery sposoby. Pierwszy z nich zakładał jednorazową zapłatę w rencie pieniężnej równoważnej wartości uprawnień serwitutowych w czasie ugody. Kolejny rozłożony w czasie polegał na ustaleniu całościowego kapitału odszkodowawczego wypłacanego w rocznej rencie w wysokości jego 4-5%. Trzeci sposób zakładał nadanie pewnej części lasu, z którego zainteresowany mógł czerpać korzyści w naturze. Ostatni sposób polegał na nadaniu poleśnego gruntu zdatnego na rolę lub łąkę, którego dochód musiał być równoważny rocznej rencie wynikającej z prawa do serwitutów leśnych [Maron

1843]. Ustawa zakładała proporcjonalny podział lasów albo zamienienie ich na rolę lub łąkę, jeśli było to korzystniejsze pod względem gospodarczym. Na tej podstawie właściciele ziemscy uwolnili się od obciążeń w wyniku dobrowolnych umów z chłopami, oddając zwykle w zamian za nie odpowiedniej wielkości obszary leśne. Wśród chłopów panował jednak swoisty głód ziemi, dlatego najczęściej wycinali przekazane im lasy w celu uzyskania gruntów pod uprawę rolną. Wydzielone na ten cel tereny zazwyczaj o słabszych glebach nie przynosiły odpowiednich plonów i zamieniały się z czasem w nieużytki. W związku z tym na podstawie ustawy z 2 marca 1850 roku wprowadzono zasadę, że przy wykupie służebności można odstępować jedynie kawałki lasu rosnące na glebach nadających się pod trwałe użytkowanie rolnicze i dających dochód wyższy niż las. Ponadto artykuł 10 tej ustawy ograniczał wykup serwitutów kosztem lasu do przypadków, w których powierzchnia przewidzianego na ekwiwalent lasu wynosiła minimum 7,66 ha. Na podstawie artykułów 7 i 8 spłata mogła zostać dokonana również w rencie lub w kapitale [Lette, von Rönne 1854].

W latach 1831-1865 powierzchnia lasów państwowych w wyniku sprzedaży oraz reform uwłaszczeniowych na terenie zaboru pruskiego spadła o 75 664 ha (5,0%). W całym państwie pruskim w tym samym okresie spadek powierzchni lasów państwowych wyniósł średnio 4,9%. Zdecydowanie najmniejszy spadek odnotowano w prowincji śląskiej, gdzie wyniósł on 2,3%, mimo tego, iż w leżącej na jej terenie rejencji legnickiej odnotowano spadek najwyższy, tj. o 20,2% (5 670 ha). Pod względem powierzchniowym najwięcej lasów utraciła rejencja gąbińska (32 878 ha) w Prusach Wschodnich. Powolny wzrost powierzchni lasów państwowych nastąpił w niektórych rejencjach już w latach 1855-1865 [Hagen 1883].

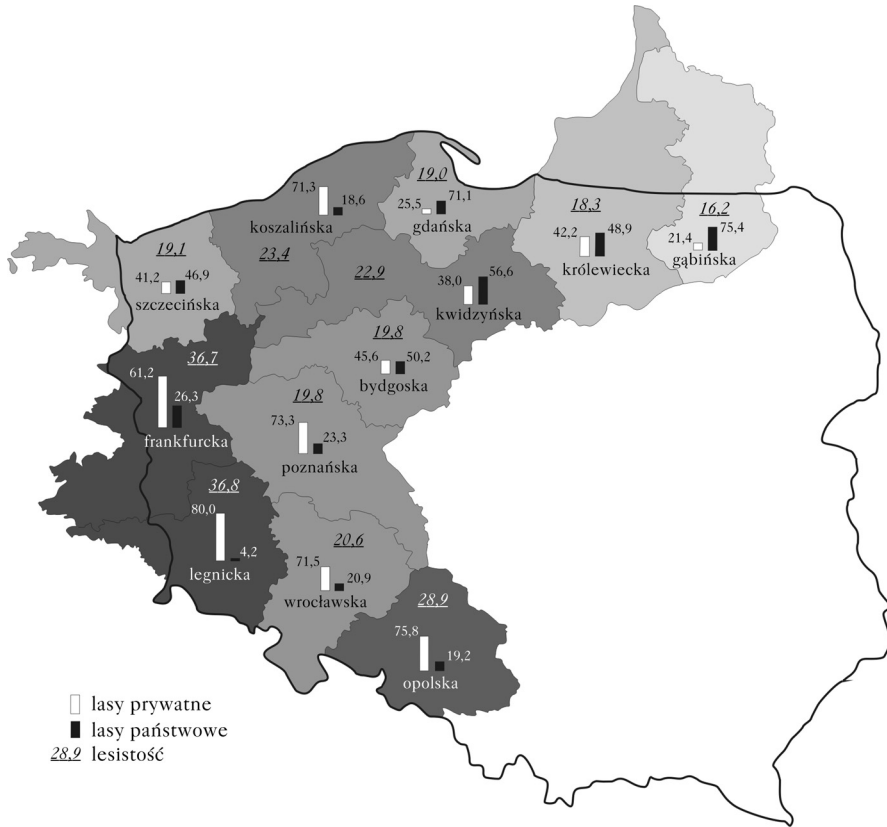
Począwszy od drugiej połowy lat 50. XIX wieku w Prusach zauważyć można gwałtowny zwrot w polityce leśnej. Polegał on z jednej strony na zaprzestaniu sprzedaży lasów państwowych, z drugiej zaś na wykupywaniu gruntów uprawnych pod zalesienia oraz lasów będących własnością prywatną przez Skarb Państwa Pruskiego, który występował pod nazwą fiskus leśny (niem. Forstfiskus). Na omawianym obszarze wykupy te stosowano nie tylko ze względów ekonomicznych, lecz przede wszystkim politycznych. Stanowiły one jedną z form walki z polskością prowadzonej przez kanclerza Otto von Bismarcka przy wsparciu Królewskiej Komisji Osadniczej oraz Hakaty [Broda 2000]. Pierwszoplanową rolę w pozyskiwaniu gruntów pod zalesienia odegrał jednak fiskus leśny. Fiskus stanowił w państwie pruskim ogół dochodów państwowych wraz z majątkami państwowymi. Występował on w zależności od dochodów i struktury majątku m.in. jako fiskus kolejowy (niem. Eisenbahnfiskus), podatkowy (niem. Steuerfiskus) czy leśny [Schlieckmann 1889]. Jego działania w następujący sposób opisał Majkowski [1910]: *„Podczas gdy opinia publiczna od razu reaguje, gdy Polak sprzeda grunt Niemcowi lub komisji kolonizacyjnej, to wobec dobrowolnej sprzedaży w ręce fiskusa leśnego nie podnosi się żaden protest i nikomu się nie śni, piętnować kurczyciela ziem mianem sprzedawczyka. A przecież ta ziemia, nabyta przez fiskusa, tak samo dla nas stracona, jak gdyby przeszła w ręce komisji kolonizacyjnej, a ten leśniczy jest skutkiem wojskowej swej zależności od władzy przełożonej, nie mniej gorliwym i konsekwentnym rozsądnikiem niemieczyzny”*. Wszystkie te działania prowadziły do zwiększenia powierzchni lasów państwowych. W latach 1865-1914 wzrosła ona na omawianym terenie o 26,7% (382 916 ha). Przy czym wzrost ten nie był równomierny. Zdecydowanie największy przyrost powierzchni lasów państwowych odnotowano w rejencji poznańskiej, gdzie wyniósł on aż 84,9%. Niewiele mniejszy (82,9%) odnotowano w rejencji koszalińskiej. Zdecydowanie najmniejszy wzrost nastąpił w prowincji śląskiej (2,4%), zaś na terenie rejencji szczecińskiej odnotowano nawet 2,1% (2 623 ha) spadek. Warto dodać, iż w całym państwie pruskim powierzchnia lasów państwowych w latach 1865-1914 wzrosła aż o 48,3%. Wzrost ten był dalece wyższy od średniej z omawianego terenu i wynikał głównie z faktu zwiększenia powierzchni państwa pruskiego.

Lasy prywatne w pruskiej polityce leśnej

Polityka leśna państwa pruskiego nie dotyczyła jednak tylko lasów państwowych, lecz również prywatnych, gminnych, wspólnot, kościelnych, fundacji i instytucji. Gospodarkę leśną w dobrach niepaństwowych regulowały ustawy leśne oraz najważniejszy akt prawny, jakim było Powszechne Prawo Krajowe z 1794 roku. Przepisy dotyczące gospodarki leśnej zawarte były w ósmym tytule pierwszej części. Najważniejsze z nich stanowiły, iż „*borów, lasów i znacznych drzewa zarośli, które podług swej natury i rozległości są zdadne do zagospodarowania leśnego, właściciel tak dalece tylko użytkować może, aby przez to nieostało zrujnowane drzewa sprzeciwiające się zasadom gospodarstwa leśnego [...] Kto się dopuścił spustoszenia drzewa w dalszym używaniu swych borów i lasów, dopóty ograniczonym być musi, dopóki też do należytego stanu przywrócone nie będą [...] Kto przez spuszczenie lub zniszczenie lasu lub boru dopuścił się widocznego w drzewie spustoszenia, albo kto działał wbrew szczególnym urządzeniom władzy policyjnej krajowej względem ograniczenia go w ogólności spuszczenia drzewa danym, ten w miarę wartości drzewa za nadto ściętego ma być ostro pieniędzmi lub więzieniem ukarany*” [Powszechne... 1826]. Powyższe przytoczone zapisy świadczą o świadomym ograniczeniu przez państwo pruskie, pod groźbą kary pieniężnej lub pozbawienia wolności, swobodnego dysponowania drzewostanami.

Przepisy dotyczące gospodarki leśnej zawarte w prawie krajowym oraz ustawach leśnych zostały zniesione edyktem z 9 października 1807 roku, uchylającym w całym państwie pruskim przepisy leśno-ochronne oraz znoszącym nadzór państwa nad lasami prywatnymi. Przepisy te zostały rozszerzone w edykcji kultury krajowej z 14 września 1811 roku. Artykuł 4 orzekał, że właściciele gruntów mogą według własnego uznania użytkować je, dzielić na parcele, sprzedawać lub zamieniać na rolę, z tym tylko zastrzeżeniem, aby nie naruszało to zobowiązań wobec osób trzecich oraz uprawnień serwitutowych [Gesetzsammlung 1855]. W zasadzie aż do końca okresu zaborów rząd pruski nie wprowadził w stosunku do prywatnej własności leśnej żadnych ograniczeń, nie chcąc sobie zrażać pruskich junkrów, w których rękach znajdowała się większość lasów prywatnych. Zmian nie przyniosła nawet ustawa o lasach ochronnych z 6 lipca 1875 roku, w której znalazł się jedynie zapis, że eksploatacja dóbr prywatnych nie może przynosić szkód ogółowi oraz jednostkom [Schlieckmann 1889].

Wyżej opisana polityka państwa pruskiego doprowadziła do sprzedaży ogromnych połaci lasów znajdujących się w posiadaniu prywatnym. Tylko w latach 1865-1903 na omawianym obszarze ich powierzchnia zmniejszyła się o 8,4% (221 099 ha). Lasy te w większości stały się łupem fiskusa leśnego. Zdecydowanie największy spadek, bo aż o 29,6% (80 800 ha), miał miejsce na terenie Prus Zachodnich, gdzie słabe prywatne majątki narażone były na działania komisji kolonizacyjnej oraz fiskusa leśnego. Inaczej rzecz się miała na terenie rejencji legnickiej, gdzie powierzchnia lasów prywatnych wzrosła aż o 6,4% (24 049 ha). Na jej terenie udział lasów prywatnych był też największy (80%). Najmniejszą powierzchnię w 1903 roku zajmowały lasy prywatne na terenie rejencji gdańskiej (25,5%). Ogólnie można stwierdzić, iż udział lasów prywatnych był zdecydowanie większy w południowej części badanego obszaru, a zwłaszcza w Prowincji Śląskiej, gdzie w 1903 roku wyniósł on aż 75,8% (ryc.). Ubytek lasów prywatnych częściowo równoważył przyrost powierzchni lasów państwowych. Fakt ten potwierdzają dane z lat 1865-1903, kiedy to powierzchnia lasów państwowych i prywatnych zmalała o 56 895 ha. Przyrost lasów państwowych częściowo zahamował również spadek lesistości omawianego terenu, który w latach 1865-1903 wyniósł 1,9%. Spadek ten był nierównomierny. W latach 1865-1893 wyniósł on 2,5%. Po 1893 roku nastąpił już powolny wzrost lesistości. W 1903 roku najbardziej zalesiona były rejencje legnicka (36,8%) i frankfurcka (36,7%). Jeszcze dzisiaj obecne województwo lubuskie wiezie prym we wskaźnikach lesistości (ryc.).

Ryc.

Udział [%] powierzchni lasów prywatnych i państwowych oraz lesistość [%] na obecnych ziemiach polskich wchodzących w skład Królestwa Pruskiego w roku 1903 roku

Share [%] of private and state forests area as well as forestland cover [%] in the contemporary Polish lands belonging to the Prussian Kingdom in 1903

Pruska polityka leśna w stosunku do pozostałej własności leśnej

Nadzór państwa pruskiego nad lasami gminnymi był dość ograniczony. W zasadzie wyznaczały go zapisy §50 ordynacji miejskiej z 30 maja 1853 roku, dotyczące zezwolenia władz rejencyjnych na sprzedaż gruntów oraz zmiany sposobu ich użytkowania. Nadzór nad drzewostanami gmin wiejskich wynikał z §15 ordynacji gmin wiejskich z 14 kwietnia 1856 roku. Na jego podstawie gminy wiejskie mogły zamieniać lasy w grunty uprawne, łąki lub wyjątkowo poręby tylko za zezwoleniem władz rejencyjnych [Bernhardt 1869]. 14 sierpnia 1876 roku wydano ustawę, na podstawie której poddano nadzorowi państwa gospodarkę w lasach gmin, kościołów, probostw, zakładów duchownych, szkół publicznych, zakładów naukowych i fundacji dobroczynnych. Ustawa weszła w życie 1 stycznia 1877 roku i od tej pory gospodarka leśna miała być prowadzona na podstawie planów gospodarczych. Plany wymagały zatwierdzenia przez prezydenta rejencji. Posiadacze lasów wspomnianych kategorii zobowiązani byli również do utrzymywania leśników i straży leśnej. Nadzór nad lasami sprawował prezydent rejencji przy pomocy państwowej służby leśnej [Orlecki 1885]. Ważne postanowienia zawarte zostały również w paragrafach 8 i 9 ustawy. Dotyczyły one

obowiązku gmin do zalesienia gruntów nieprzydatnych do upraw jako role lub łąki. Nadzór nad poczynaniami gmin w tym zakresie sprawował landrat, który na podstawie uchwały rady powiatowej mógł nakazać gminie zalesienie gruntów. W przypadku braku środków gminy zalesienie mogło być współfinansowane z funduszy państwowych [Orlecki 1885]. Tylko w latach 1865-1903 powierzchnia lasów gminnych na omawianym terenie 12 wschodnich rejencji Królestwa Pruskiego spadła o 73 259 ha, co stanowiło 20,5%. Zdecydowanie największy ubytek aż o 33 372 ha (55,5%) odnotowano na terenie rejencji królewieckiej [Hagen 1894]. Na podobnym poziomie nastąpiło również uszczuplenie lasów na terenie rejencji gdańskiej, gąbińskiej i bydgoskiej.

Lasy wspólnot nie stanowiły na omawianym terenie znaczącej roli. Wynikało to głównie z faktu wprowadzenia ustawy z 7 czerwca 1821 roku o zniesieniu wspólnej własności. W celu zapobieżenia ciągłej parcelacji gruntów leśnych i zamienianiu ich w większości na nieużytki, rząd pruski 6 lipca 1875 roku wydał ustawę, mającą na celu ułatwienie łączenia drobnych posiadłości leśnych dla prowadzenia wspólnego gospodarstwa za pomocą zawiązania spółek leśnych (niem. Waldgenossenschaft). Ustawa ta zawierała także postanowienia mające na celu utrzymanie i zakładanie lasów ochronnych. Właściciele gruntów leśnych i pustek położonych obok siebie można było połączyć w spółkę leśną, jeżeli pożądanego gospodarstwa leśnego nie można było osiągnąć inaczej, jak za pomocą wspólnego prowadzenia gospodarstwa. Lasy spółek podlegały nadzorowi policyjnemu władzy państwowej powiatu. Ustawa nie przyniosła zamierzonego efektu, skoro do roku 1884 zawiązane na terenie państwa pruskiego spółki leśne objęły zaledwie 2 385 ha [Orlecki 1885]. 14 marca 1881 roku wydano kolejną ustawę rozciągającą nadzór państwa na lasy spółek. Nie odnosiła się ona do lasów wspólnych, gdzie prawo posiadania oparte było na odrębnym tytule prawnym oraz do spółek leśnych utworzonych na mocy ustawy z 6 lipca 1875 roku. Współwłaściciele lasów zobowiązani byli do powołania zarządu składającego się z maksymalnie 3 osób, który w ich zastępstwie prowadził gospodarstwo leśne. W przypadku niepowołania zarządu, gospodarstwem leśnym zarządzać miał naczelnik gminy, w której znajdował się las. Gospodarka w lasach spółek miała być prowadzona na podstawie ustawy z 14 sierpnia 1876 roku dotyczącej lasów gminnych. Nadzór nad gospodarstwem leśnym sprawował prezydent rejencji lub starosta przy pomocy państwowej służby leśnej [Orlecki 1885].

Inkorporując Prusy Królewskie, Fryderyk II zdawał sobie sprawę, iż nie osiągnie pełnej kontroli nad nowymi włościami bez złamania potęgi ekonomicznej Kościoła katolickiego. Pierwszym posunięciem w tym kierunku było rozporządzenie gabinetowe z 1 listopada 1772 roku, które nie konfiskując majątków kościelnych, poddało je pod administrację świecką. Fryderyk II polecił, by po odliczeniu rocznych zysków, odjęciu wydatków na administrację i remonty wypłacać właścicielom połowę czystego zysku. Ostatecznie jednak już następnego dnia władca stwierdził, że jeśli zysk z różnych względów będzie wyższy, ma on trafić do kasy państwa, zaś właścicielowi ma być wypłacany według ustalonej klasyfikacji [Józefczyk 2000]. Dochody z tych majątków zostały ustalone wcześniej przez pruskich urzędników. W tym samym czasie przełożeni zakonni musieli złożyć przysięgę na wierność królowi pruskiemu [Gach 1984].

Polityka państwa pruskiego wobec dóbr kościelnych poważnie zachwiała egzystencją materialną klasztorów. Był to milowy krok na drodze do ich rozwiązania. Skoro zaborca uważał dobra kościelne za skarbowe, a przez Kościół jedynie administrowane i eksploatowane, nie stało na przeszkodzie, aby je przejąć i zsekularyzować [Wojtysiak 2005]. Już w 1803 roku Główny Zarząd Komisji Rzeszy ustalił zasadę sekularyzacji majątków biskupich, katedralnych i kapitulnych pozostawiając jej wykonanie „*wolnej i wyłącznej dyspozycji władcy kraju*”. Fryderyk Wilhelm III przez dłuższy czas nie mógł jednak zdecydować się na realizację konfiskaty dóbr kościelnych. Dopiero przegrana wojna z Francją i wysoka kontrybucja nałożona na Prusy stały się podstawą

do wydania 30 października 1810 roku edyktu sekularyzacyjnego. Paragraf 1 głosił, że „*wszystkie dobra klasztorne, katedralne i inne fundacje, baliwiaty i komturstwa należące do Kościoła katolickiego bądź protestanckiego będą odąd traktowane jako majątności państwowe*”. Konfiskata dóbr miała być rozłożona w czasie, z zachowaniem odszkodowania świeckim użytkownikom i wierzycielom. Nie wolno było przyjmować nowych członków oraz rozporządzać majątkiem bez zezwolenia władz królewskich [Józefczyk 2000]. Tylko na obszarze Pomorza Gdańskiego państwo pruskie przejęło w ten sposób aż 41 564 ha lasów [Czaplewski 1933/1934]. Na podstawie ustawy wydanej 14 sierpnia 1876 roku gospodarkę w lasach kościołów, probostw, zakładów duchownych i fundacji dobroczynnych poddano nadzorowi państwa.

Zakończenie

Polityka leśna państwa pruskiego na badanym obszarze pod względem gospodarczym przyczyniła się do zalesienia wielu tysięcy hektarów gruntów, które w późniejszym czasie stały się własnością polskiego Skarbu Państwa. Jednak przejmowanie lasów bądź gruntów przez państwo zaborcze zazwyczaj odbywało się ze szkodą dla polskiego stanu posiadania. Choć trzeba pamiętać, że w okresie tym stworzono trwałe podstawy infrastruktury leśnej. Budynki, budowle i drogi do dzisiaj służą leśnikom pracującym na tym terenie. Władze pruskie wpisały politykę leśną w program industrializacji i modernizacji państwa. Realizowano przy tym polityczny projekt homogenizacji, który siłą rzeczy uderzał we własność i interesy ludności nieniemieckiej, w tym szczególnie w Polaków oraz w Kościół katolicki postrzegany jako siła zagrażająca integralności i potęgze Prus. Lasy spełniały ważną rolę w procesie uprzemysłowienia. Stanowiły bazę surowcową dla wielu gałęzi przemysłowych, stąd też ich upaństwowienie bądź objęcie kontrolą państwową miało pomóc w realizacji strategicznych celów wyznaczanych przez decydentów państwowych.

Literatura

- Bernhardt A. 1869. Die Waldwirthschaft und der Waldschutz mit besonderer Rücksicht auf die Waldschutzgesetzgebung in Preußen. Berlin.
- Broda J. 2000. Historia leśnictwa w Polsce. Poznań.
- Czaplewski P. 1933/1934. Majątki duchowne sekularyzowane po roku 1772 w obrębie województwa pomorskiego i W. M. Gdańska. Rocznik Gdański 7/8.
- Enders M. 1905. Handbuch der Forstpolitik mit besonderer Berücksichtigung der Gesetzgebung und Statistik, Berlin.
- Gach P. P. 1984. Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914, Lublin.
- Gemeinheitstheilungsordnung vom 7-ten Juni 1821. 1821. Berlin.
- Gesetzsammlung für die Preußischen Verwaltungsbeamten. 1855. Berlin.
- Goodin R. E. [red.] 2008. Oxford Handbook of Public Policy, New York.
- Hagen O. 1883. Die forstlichen Verhältnisse Preußens. Berlin.
- Hagen O. 1894. Die forstlichen Verhältnisse Preußens. Berlin.
- Hutchins D. E. 1916. Discussion of Australian Forestry. Perth.
- Jakóbczyk W. 1976. Pruska Komisja Osadnicza 1886-1919. Poznań.
- Józefczyk M. 2000. Elbląg 1772-1850. Kościoły chrześcijańskie na przełomie dwóch epok. Pelplin.
- Lette A., von Rönne L. [red.]. 1854. Die Landes Kultur Gesetzgebung des Preußischen Staates. Berlin.
- Majkowski A. 1910. Zielony wywłaszczyciel. Gryf 6.
- Maron E. W. 1843. Prawidła leśnictwa wskazujące środki, jakimi sam właściciel lasu wynaleźć może trwałe dla siebie z lasu swojego dochód, i proste reguły onegoż zagospodarowania. Poznań.
- Mirus A. 1833. Übersichtliche Darstellung des Preussischen Staatsrechts nebst einer kurzen Entwicklungsgeschichte der Preussischen Monarchie. Berlin.
- Orlecki K. 1885. O ustawodawstwie leśnych. Sylwan 3 (2).
- Powszechnie Prawo Krajowe dla Państw Pruskich. 1826. T. 1, Cz. 1, Poznań.
- Schenck C. A. 1911. Forest Policy. Biltmore.
- Schlieckmann E. 1889. Handbuch der Staatsforstverwaltung in Preußen, Berlin.
- Wojtyśiak S. 2005. Dobra martwej ręki w dawnej Polsce i dziś. Res Humana 2-3.

SUMMARY

Forest policy of Prussian state in the contemporary Polish lands in years 1772-1914

Prussian forest policy on area of contemporary northern and western Poland with respect to economy contributed to the forestation of many thousands of hectares of land, which later became the property of Polish Treasury. However, taking over of the forests and lands by the invading country caused detriment of Polish property. It is also worth remembering that in this period many permanent basis of administration with respect to forest infrastructure were formed. Foresters working on this area at present are still using these buildings and roads. Prussian authorities included forest policy in the industrialization and modernization program. They were realizing political project of homogenization, which affected the property and interests of non-German citizens, especially the Poles and Catholic Church that was regarded as a power endangering the integrity and power of Prussia. Forests played an important role in the process of industrialization. They constituted the resource base for many branches of industry and therefore their nationalization or state's supervision was to help in realizing the strategic aims set by country's decision-makers.